

MYRELAION ROTONDASI'NIN TARİHİ VE GÜNCEL DURUMUNUN KENTSEL ARKEOLOJİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

A STUDY OF HISTORICAL AND CURRENT STATUS OF THE MYRELAION ROTONDA (CISTERN) IN TERMS OF URBAN ARCHAEOLOGY

Makale Bilgisi | Article Info

Başvuru: 01 Kasım 2019 | Received: November 01, 2019
Hakem Değerlendirmesi: 12 Kasım 2019 | Peer Review: November 12, 2019
Kabul: 26 Haziran 2020 | Accepted: June 26, 2020

DOI : 10.22520/tubaked.2020.21.009

Mustafa ARMAĞAN *

ÖZET

İstanbul'un günümüze ulaşan en önemli antik yapılarından biri Myrelaion Rotondası'dır. Gerek 'rotonda' şeklindeki özgün mimari formu gerekse tarihsel süreçte değişimler gösteren mimari ve işlevsel özellikleriyle İstanbul'un kadim tarihinde özel bir yere sahiptir. Konuya ilişkin yapılan bilimsel çalışmalarda; yapının ilk inşa edildiği döneme ve bu dönemdeki niteliğine yönelik farklı değerlendirmelerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışma ile antik Rotonda yapının tarihsel süreci ve bu süreçteki fiziki değişimleri ele alınarak yapının özelliklerine dair kapsamlı bir araştırmanın ortaya konulması hedeflenmiş, yapının ilk inşa edildiği dönem ve o dönemdeki işlevine dair değerlendirmelerde bulunulmuştur. Rotonda yapının güncel durumuna ilişkin ise yakın tarihteki niteliksel değişimleri, çevresel ölçekte fiziki durumu, kent dokusuyla ilişkisi ve korunmasına yönelik yapılan girişimler, kentsel arkeoloji bağlamında incelenerek yapının güncel durumunun kültürel mirasın korunması çerçevesinde iyileştirilmesi ve kentin güncel yaşam dokusuyla bütünleşmesine dair tespit ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Myrelaion, rotonda, bütünleşik koruma, kentsel arkeoloji, tarihsel süreklilik.

* Arkeolog (MA), İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü,
e-posta: mustafaarmagan1@gmail.com | ORCID: 0000-0002-4712-0347

ABSTRACT

Myrelaion Rotonda is one of the most important surviving ancient buildings in Istanbul. It has a particular place in the ancient history of Istanbul with its authentic architectural form of 'rotonda' and its qualitative features that have changed throughout the historical process. Previous studies have different opinions about the date of building, its function and the architectural characteristic of the original structure. This study aims to put forward a comprehensive research about the characteristics of the ancient Rotonda by discussing its historical process and physical changes through this process. It also makes evaluations about the construction period and the original function of the structure. In relation to the current state of the Rotonda, recent physical changes, physical condition of its surrounding, its relationship with the urban fabric and conservation efforts are examined in the context of urban archaeology. After the evaluation of the findings, recommendations are proposed in order to improve the conditions of the building in accordance with the principles of architectural conservation and integrate the structure with the city's living fabric.

Keywords: Myrelaion, rotonda, integrated conservation, urban archaeology, historical continuity.

GİRİŞ

İstanbul'un tarihi merkezi olarak nitelediğimiz ve Tarihi Yarımada olarak bilinen bölge, Neolitik çağa uzanan geçmişi; Roma, Bizans, Osmanlı, Cumhuriyet dönemlerini kapsayan katmanlarıyla çağlar boyu kesintisiz iskan ve yaşam faaliyetlerinin sürdüğü önemli bir arkeolojik alandır. Tarihi Yarımada; bu çok katmanlı tarihsel dokusunun zenginliğinin yanı sıra günümüzde de kentin en önemli yerleşim alanlarından biri olarak yaşamaya devam etmekte, güncel iskan ve imar faaliyetleri sürdürülmektedir. Bu sebeplerle Tarihi Yarımada, çok katmanlı kesintisiz bir yaşam alanı ve yaşayan tarihsel bir alan niteliğine sahiptir. Çok katmanlı tarihsel dokuya sahip aynı zamanda güncel yaşamın da aktif şekilde sürdüğü kent alanlarında, güncel ihtiyaçlar doğrultusunda inşai ve fiziki çalışmaların yapılması ve denetlenmesi belirli yasal mevzuat ile düzenlenmiştir. Bu kapsamda Koruma Amaçlı İmar Planları ve Sit Alanları bağlamında ilgili mevzuat doğrultusunda kanunlar ile belirlenmiş izin ve denetim mekanizmaları oluşturulmuştur. Tarihi kent merkezlerinde yapılan inşai ve fiziki çalışmalar neticesinde arkeolojik kalıntıların açığa çıktığı pek çok örnekten söz etmek mümkündür. Özellikle Tarihi Yarımada'da karşımıza çıkan Yenikapı, Sirkeci Marmaray çalışmaları ve Beşiktaş metro kazı çalışmaları bu bağlamda verilebilecek önemli örneklerdir. (bkz. Gökçay 2007: 89-93, Kızıltan 2014: 54-83, Başgelen 2016, Aydoğdu 2011.) İnşai proje çalışmaları kapsamında açığa çıkan kalıntıların; belgelenip nasıl korunacağı, projelerin fiziki niteliklerine ne şekilde etki edeceği; kalıntıların sergilenme ve korunma bağlamında güncel yaşam alanlarıyla nasıl buluşturulacağı vb. konular kentsel arkeoloji kavramını karşımıza çıkarmaktadır. Kentsel arkeoloji kavramının çerçevesini sadece inşai çalışmalarda açığa çıkan arkeolojik kalıntılarla sınırlandırmak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Kentin güncel yaşam dokusunda mevcudiyetini sürdüren her türlü tarihi yapı ve kalıntılar da kentsel arkeoloji kavramı kapsamında değerlendirilmelidir. Kentsel arkeoloji kavramı; kent merkezlerinde yapılan kazı vb. çalışmalarda açığa çıkan arkeolojik kalıntıların veya mevcutta varlıklarını sürdüren tarihi yapıların; kentin dokusuna belleğine, güncel yaşamına dahil edilmesini, kentin tarihsel katmanlarının güncel yaşamla bütünleşerek korunmasını, aynı zamanda bilimsel çalışmalarda faydalanılacak belgelemenin yapılmasını amaçlamaktadır. Kentsel arkeoloji kavramının çatısı altında; arkeologlar, mimarlar, şehir plancıları, inşaat mühendisleri, restorasyon uzmanları, sosyolog vb. pek çok meslek ve uzmanlık bir araya gelmektedir. Bu durum, kentsel arkeoloji kavramının ne denli kapsamlı ve çok yönlü bir olgu olduğunun somut göstergesidir. Bu bağlamda kentsel arkeoloji çerçevesinde disiplinler

arası işbirliğinin mutlak gereklilik olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir. Kentsel arkeoloji kavramının tarihsel sürecini ele aldığımızda; Avrupa'da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kent merkezlerinde yoğunlaşan endüstriyel yapılaşma ve kent merkezlerinde artan nüfusun ihtiyaçları doğrultusunda yapılan inşai faaliyetler kapsamında tarihi kalıntıların ortaya çıkması sonucu gerçekleştirilen kazı ve belgeleme çalışmaları kentsel arkeoloji çalışmalarının ilk örnekleri olarak kabul edilmektedir (Sarfati ve Melli 1999: 21). Bu bağlamda Oslo kentinin güneyinde 1870'li yıllarda yapılan inşaat kazıları sırasında açığa çıkan arkeolojik kalıntılar Avrupa'da kentsel arkeoloji çalışmalarının başlangıcı olarak nitelenmektedir (Tuna 2000: 7). 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde II. Dünya Savaşı sonrasında büyük bir yıkım yaşayan kentlerin yeniden planlanması, imarı ve restorasyonu kapsamında özellikle Almanya, Polonya ve Sovyetler Birliği'nin batı kısımlarında önemli inşai çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sırasında açığa çıkan kalıntılar ve bu bağlamda yapılan arkeolojik kazı ve belgeleme çalışmaları modern kent arkeolojisinin ilk önemli sonuçlarının alındığı örnekleri olarak nitelenmektedir (Tuna 2000: 7). 1931 yılında, tarihi alan ve yapıların korunmasına dair uluslararası düzlemde Uluslararası Müzeler Örgütü tarafından Atina'da önemli bir adım atılarak *I. Uluslararası Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenler Konferansı* düzenlenmiştir. Konferansta tarihi anıtlara fon oluşturan çevrelerin, yapı kümelerinin ve bazı özellikleri olan manzaraların korunması önerilmiştir. Söz konusu konferans, koruma kavramının ilk kez uluslararası platformda ele alınması açısından önemlidir. 1960'lı yıllardan sonra kent ölçeğinde koruma kavramının önemi artmış kentsel arkeoloji kavramı daha net şekilde ifade edilmeye başlanmıştır (Aydeniz 2009: 2505). 1964 yılında Venedik'te *II. Uluslararası Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenleri Kongresi* düzenlenmiş kongre sonucunda pek çok koruma yaklaşımının yöntemini belirleyen ve temelini oluşturan Venedik Tüzüğü hazırlanmıştır. Bu tüzük çerçevesinde pek çok devlet ulusal koruma mevzuatını şekillendirmiştir (Aydeniz 2009: 2505-2506).

Günümüzde Kentsel Arkeoloji kavramının tanımsal çizgisini genel hatlarıyla ele aldığımızda; "*Kentsel arkeoloji geleneksel arkeoloji kazı tekniklerinin günümüz kentsel alanlarına özel koşullarında uygulandığı bir araştırma konusu ile sınırlı değildir. Sadece yapılan kurtarma kazıları ve az sayıda sondaj alanlarından elde edebildiğimiz arkeolojik verilerle değil, kentin bu kesimindeki eski sokak dokusundan, tarihi yapılardan, kullanılan veya kullanılmayan duvar izlerinden hareketle, tüm bilgi parçacıklarının anlamlı bir bütünlük kurgusunda tarihsel kentin geçmişi üzerine bilinenler yeniden yorumlanmaktadır.*

Bu bütünlük içinde, mülkiyet deseni, eski dönem kent yapılarına ilişkin ipuçları, kent ile ilgili her türlü yazılı ve görsel belge kent arkeolojisinin inceleme konusuna girmektedir” (Tuna 2000: 10) şeklinde bir çerçeve oluşturulduğu görülmektedir.

İstanbul gibi çok katmanlı arkeolojik dokusuyla varlığını sürdüren şehir merkezleri açısından kentsel arkeoloji kavramı son derece önemlidir. Bu bağlamda İstanbul’da plansal ve fiziksel uygulamaya dönük başarılı çalışmalar yapılmakla birlikte özgün çalışmaların yapılması gerektiği pek çok kalıntı ve tarihi yapıdan söz etmek mümkündür. Bu yapılardan biri İstanbul’un kent tarihi açısından önemli olduğu kadar, arkeoloji bilimi ve mimarlık tarihi açısından da önemli bir yapı olan Myrelaion Rotondası’dır. Yapının inşa edildiği dönemden günümüze ulaşan tarihsel sürecinde önemli fiziki ve işlevsel değişimler geçirdiği, bu önemli değişim sürecinin yüklediği misyon ve benzersiz özgün mimari nitelikleriyle İstanbul’daki pek çok tarihi yapıdan ayrılarak özel bir yapı olduğu, fakat bilimsel düzlemde yeterince incelenmemiş olmakla birlikte mevcut fiziki durumunun da kültürel mirasın korunması bağlamında olumsuzluklar barındırdığı gözlemlenmektedir. Yapılan bu çalışma ile Myrelaion Rotondası’nın ilk inşa edildiği dönem ve bu dönemde işlevinin ne olduğu konuları araştırılmış bu bağlamda daha önce kaleme alınan yayınlar incelenerek eleştirel bir gözle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Rotonda yapının ilk inşa edildiği dönemden günümüze dek yaşadığı değişim ve dönüşümlerin neler olduğu incelenerek genel bir perspektif oluşturulması hedeflenmiştir. Rotonda yapının; günümüzde ki durumunun nasıl olduğu, yapının korunması ve tarihi kimliğinin çevresel bağlamda sürdürülebilirliğine dair hangi adımların atılması gerektiği, Rotonda’nın kentin güncel yaşam katmanıyla nasıl etkileşim oluşturarak hem katmanlar arasında oluşan köprü niteliğinin güçlendirilmesi hem de yapının tarihi niteliğinin korunmasına dair neler yapılabileceği kentsel arkeoloji kavramının perspektifinden incelenmiştir. Kent içerisindeki arkeolojik alanların korunması ve kentle bütünleşik katmanlar arası bir bağ kurmaları birbiriyle iç içe geçmiş bağlantılı konulardır. Arkeolojik alanların korunmasında kent ölçeğinde yaşanan sosyal, kültürel, ekonomik, demografik vb. pek çok değişiklik doğrudan belirleyici unsurdur. Myrelaion Rotondası’nın bulunduğu alan ve yakın çevresi son 50-60 yılda önemli sosyolojik ve fiziksel değişimlerin yaşandığı bir bölge olarak gözlemlenmektedir. Bu değişimlerin neler olduğu ve Rotonda’nın kent ile ilişkisini nasıl etkilediği bu çalışma kapsamında incelenmeye çalışılmıştır.

MYRELAİON ROTONDASI’NIN TARİHSEL SÜRECİ

Myrelaion Rotondası; İstanbul’un Fatih İlçesinin Laleli Semtinde, Mesihpaşa Mahallesi, Sait Efendi Sokakta yer almaktadır¹ (Şek. 1-3). “Myrelaion” kelimesinin terminolojisinin “Myre” (Mür) yağı ile ilişkilendirildiği ve “Kutsal Mürrüsafi Yeri” anlamı taşıdığı bazı bilimsel yayınlarda ifade edilmektedir (Freely ve Çakmak 2005: 149). Rotonda’nın konumunun Roma/Bizans Dönemine dair incelemesi yapıldığında; İstanbul’un en önemli forumlarından Forum Tauri ve Forum Bovis’in arasında, Amastarium Meydanı olarak isimlendirilen alanda yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu alan, Roma/Bizans İstanbul’unun en önemli ulaşım aksı olan Mese’nin güneyinde, IX. bölgede yer almaktadır (Freely ve Çakmak 2005: 149). Rotonda’nın güneyinde günümüzde Langa, Osmanlı döneminde ve daha erken dönemlerde Vlanga, Ulanga, Blankhai olarak isimlendirilen muhit mevcuttur (Ortaylı 1994: 195-196). Bu bölge Roma/Bizans İstanbul’unun en önemli limanlarından Theodosius Limanı’na ev sahipliği yapmaktadır. Mevcut veriler değerlendirildiğinde Myrelaion Rotondası’nın Roma/Bizans İstanbul’unun merkezinde önemli bir konuma sahip olduğu görülmektedir.

Myrelaion Rotondası’nı İstanbul’un Roma/Bizans dönemine tarihlendirilen ve çağdaşı olan yapılardan ayıran en önemli özelliklerinin başında dairesel formu gelmektedir. Söz konusu bu dairesel yapı formu, “rotonda” olarak isimlendirilmektedir². Rotonda terimi, dairesel nitelikli mimari plansal form anlamı taşımakla beraber, dairesel planlı ve bir kubbe ile örtülü tüm Roma dönemi yapılarının genel adı olarak da kullanılmaktadır (Saltuk 1993: 153). Antik dönem yapıları üzerinde plansal bir inceleme yapıldığında rotonda forma sahip yapıların köşeli planlı yapılara göre çok az sayıda olduğu görülmektedir³. Bu durum, rotonda yapıların işlevlerine ve inşa amaçlarına yönelik özel yapılar olduğu izlenimini oluşturmaktadır.

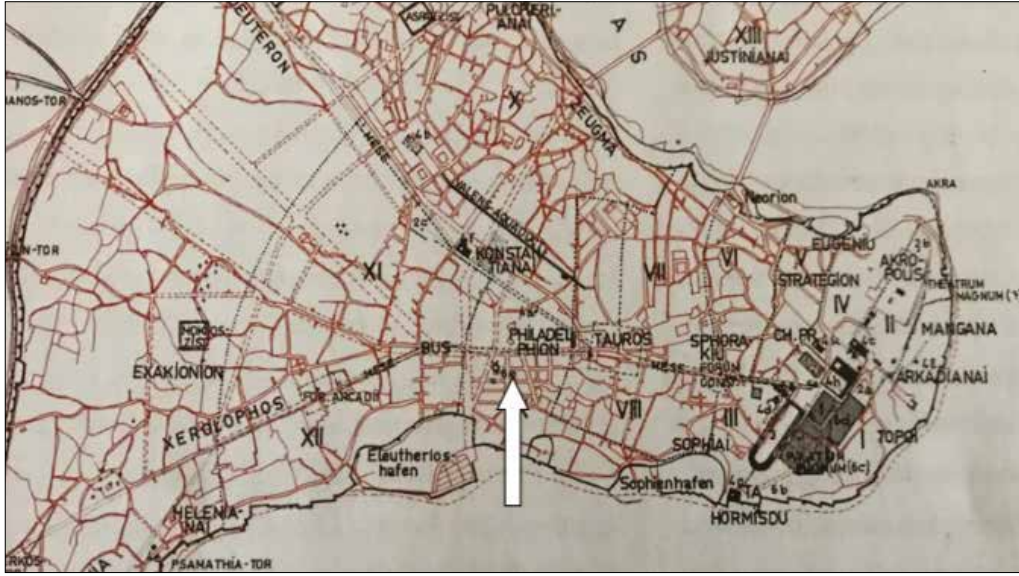
Myrelaion Rotondası yakın tarihte pek çok araştırmacın dikkatini çekmiş bilimsel çalışmalara konu edilmiştir. Rotonda ile ilgili ulaşılan ilk çalışmalar; 19. yüzyılda

¹ Myrelaion Rotondası, Fatih(Tarihi Yarımada) Koruma Amaçlı Mer-i İmar Planı’nda 808 ve 809 adalara denk gelmektedir. (Fatih Belediyesi GIS, <https://gis.fatih.bel.tr/webgis/>)

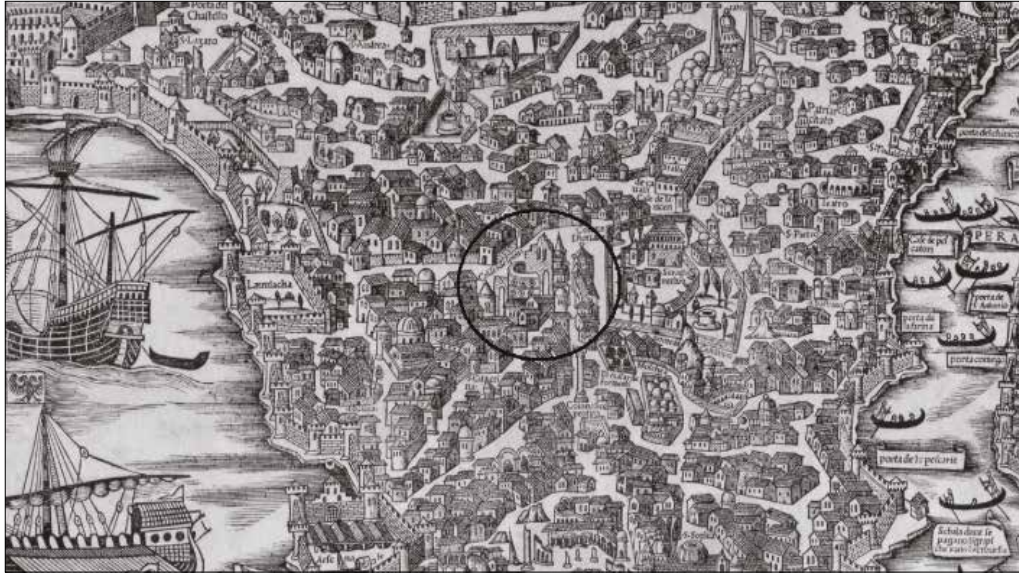
² “Rotonda” teriminin bazı yayınlarda “Rotunda” şeklinde de kullanıldığı görülmüştür. Bu yayında; kaynakçada belirtilen Secda Saltuk’un *Arkeoloji Sözlüğü’ndeki* kullanım baz alınarak “Rotonda” şeklindeki kullanımı tercih edilmiştir.

³ Doğrudan bu kapsamda yapılmış bilimsel bir çalışmaya ulaşılamamış olmakla beraber antik kentlerin planları ve yapıların formlarını pek çok yayın üzerinden incelemek, analiz etmek mümkündür. Bu bağlamda yapı formlarının incelenmesinde Aşkudil Akarca’nın Şehir ve Savunması isimli eserinden yararlanılmıştır: Akarca 1998: 29-89.

MYRELAION ROTONDASI'NIN TARİHİ VE GÜNCEL DURUMUNUN KENTSEL ARKEOLOJİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Şekil 1: Myrelaion Konumu / Location of Myrelaion (Müller-Wiener 2001: 21.)

Şekil 2: G.A. Vavasore'un İstanbul Gravürü / G. A. Vavassore's Engraving of Istanbul

Şekil 3: Myrelaion Hava Fotoğrafi / Aerial Photo of Myrelaion (<https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/> 2013.)

Philipp Forchheimer ve Josef Strzygowski Strzygowski (Strzygowski ve Forchheimer 1893: 59), 20. yüzyılın başlarında ise Karl Wulzinger tarafından yapılmıştır (Wulzinger 1925: 98-110); Müller-Wiener 2001: 241). Söz konusu çalışmaları 1930'lu yıllarda Talbot Rice ve Theodor Macridy'nin yaptığı kazı çalışmaları izlemiştir (Freely ve Çakmak 2005: 149). 1965 ve 1966 yıllarına gelindiğinde, İstanbul Arkeoloji Müzeleri ve Alman Arkeoloji Enstitüsü adına Rudolf Naumann tarafından Arkeolojik kazı çalışmaları yürütülmüştür (Naumann 1966: 199). Yapılan kazı çalışmaları genel düzlemde değerlendirildiğinde, yapının fiziki ve işlevsel olarak farklı dönemlere yayılan önemli değişimler geçirdiği anlaşılmıştır. Yapının teknik detaylarına bakıldığında; dış çapı 41,80 metre, iç çapı 29,60 metre olup iç kısımda sekiz niş bulunmaktadır. Yapının dış duvarları yığma taş duvar şeklinde oldukça geniş yapılmıştır (Şek. 5) (Naumann 1966: 200). Duvar örgüsü incelendiğinde; 1-1.5 metre boyutlarına sahip iri kesme taş blokların kullanıldığı, duvar genişliğinin yer yer 5 metreye yakın olduğu⁴ bazı kaynaklarda ise 6.10 metre olduğu ifade edilmektedir⁵. Yapı günümüzde de yer yer belirtilen ölçüdeki duvar kalınlığını korumaktadır. Yapı ilk inşa edildiği dönemde büyük bir kubbe ile örtülüdür ve sonraki dönemlerde bilinmeyen bir sebeple kubbe yıkılmıştır (Müller-Wiener 2001: 240). Kubbenin yıkılmasından sonra yapıya tonozlar ve sütunlar eklenerek bir üst örtü oluşturulmuş ve 10. yüzyılda sarnıca dönüştürülmüştür (Naumann 1966: 206). İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü denetiminde 1992 yılında restorasyon çalışmaları öncesi yapılan kazı ve temizlik çalışmaları kapsamında, yapının iç kısmında iki ayrı konumda 2 x 2 metre boyutlarında sondaj kazısı yapılmıştır. Bu sondajlar sonucu günümüzdeki mevcut taban seviyesinin 3 metre altında orijinal taban seviyesine ulaşılmıştır⁶. Yapının günümüzdeki taban seviyesinin ilk inşa edildiği dönemden 3 metre yüksekte olduğu, bu alanın mevcut sütunlar dikkate alınırca muhtemelen yapının sarnıca çevrildiği dönemde (10. yüzyıl) iç kısmının doldurularak taban seviyesinin yükseltilmiş olması olasıdır. Myrelaion Rotondası'nın hangi döneme tarihlendiğine dair yapılan çalışmalar ve yayınlar incelendiğinde; David French (French 1966: 34), Rudolf Naumann (Naumann 1966: 201) ve Wolfgang Müller Wiener'in (Müller-Wiener 2001: 240) çalışmalarında MS 5. yüzyıla tarihlendiği, pek çok yayında da bu tarihlemelere atıf yapıldığı görülmektedir. Semavi Eyice, Feridun Akozan, Ekrem Akurgal gibi bilim insanlarının

imzalarının bulunduğu Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 30.04.1965 tarih ve 2761 sayılı kararında; Rotonda yapının mezar yapısı (Mausoleum) olarak nitelendiği ve İmparator Konstantin dönemine 327-337 (Saltuk 1993: 240) tarihlendirildiği görülmektedir⁷ (Altuğ 2017: 12). Bir başka yayında; 1965-66 yıllarında yapılan kazı çalışmalarında elde edilen, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin deposunda yer alan plaster başlık, tuğla damga ve benzer buluntuların incelenmesiyle çeşitli analizlerin yapıldığı aktarılmış ve yapılan değerlendirmeler sonucu yapının inşa tarihi olarak MS 400 yılına uygunluk gösterdiği ifade edilmiştir (Niewöhner 2010: 459).

Rotonda'nın ilk inşa edildiği dönemde nasıl kullanıldığına dair kesin bilgilerden söz etmenin güç olduğu anlaşılmaktadır. Fakat yapının Roma'daki Pantheon'a benzer şekilde bir kubbe ile örtülü olduğu pek çok çalışmada belirtilmiştir (Müller-Wiener 2001: 240). Müller Wiener; Myrelaion Rotondası'nın; Thermae Anastasianae (Hamam) yada Domus Arkadiae'nin (Arkadius Evi) bir parçası olabileceğini belirtmiştir (Müller-Wiener 2001: 16). Bir başka kaynakta, yapının inşa edildiği dönemde kentin en büyük kubbesine sahip olduğu, olasılıkla da Arkadius'un kızı II. Theodosios'un kız kardeşi Arkadiae'ya ait malikanenin çekirdeği olabileceği aktararak Müller Wiener'in tespiti desteklenmiştir (Niewöhner 2010: 459). Benzer bir yaklaşım da Naumann tarafından belirtilmiş, Rotonda'nın Arkadiae'ya ait saray yapısı olabileceği, 10. yüzyılda İmparator Lekapenos'un sarayını Rotonda'nın üzerine inşa ederek eski sarayın üzerine yeni bir saray yapmış olabileceğini ifade etmiştir (Naumann 1966: 206). Raymond Janin ise Domus Arkadiae'nin Rotondayla aynı döneme tarihlenebileceği fakat Rotonda'nın Domus Arkadiae ile ilişkili bir yapı olmayabileceğini ifade etmiştir (Raymond 1968: 181-182). Ayrıca Rotonda'nın bir mezar anıtı olabileceği yönünde eğilimler olduğundan söz etmektedir (Raymond 1939: 135-136). Bazı yayınlarda ve görsellerde Myrelaion Rotondası'nın yer aldığı Amastranium Forumu'nda, Helios ve Selene kutsal alanının olduğu tahmin edilmekte olup (Müller-Wiener 2001: 16) Rotonda'nın bu kutsal alan ve tapınaklarla ilişkilendirilebileceği göz ardı edilmemesi gereken bir ihtimaldir. Bazı çalışmalarda Myrelaion Rotondası'nın Helios Tapınağı olarak gösterildiği canlandırmalar/çizimler de mevcuttur⁸ (Şek. 4).

⁴ <http://envanter.gov.tr/anit/index/detay/47814>

⁵ İstanbul Arkeoloji Müzeleri Arşivi (İ.A.M. Arşivi), (Dosya: Myrelaion Sarnıcı: 582/09.04.1966 Sayılı Rapor).

⁶ İ.A.M. Arşivi, (Dosya: Myrelaion Sarnıcı:2066/2.10.1992 Sayılı Rapor).

⁷ İ.A.M. Arşivi; Altuğ 2017: 12.

⁸ <http://www.antoine-helbert.com/fr/portfolio/annexe-work/byzance-architecture.html>

Şekil 4: Myrelaion Rotondası ve Rotonda üzerine 10. yy inşa edilen saray ile Myrelaion Kilisesi'nin canlandırması / *The 10th century palace built on the Rotonda of Myrelaion and reconstructive image of the Church of Myrelaion* (<http://www.antoine-helbert.com>)

İstanbul'un 5. yüzyıl kent planı açısından çok önemli bir kaynak olan *Notitia Urbis Constantinopolitanae*'de⁹ Myrelaion Rotondası'nın yer aldığı IX. bölgeyi incelediğimizde; Kaenopolis Kilisesi, Omonaea Kilisesi, Aleksandria tahıl ambarı, Theodosius tahıl ambarı, Arkadius evi, Nympheum, 16 sokak, 116 ev, yer almaktadır. Rotonda yapının fiziki ve plansal özellikleri dikkate alındığında belirtilen listede yer alan yapılarla doğrudan ilişkilendirilebilecek herhangi bir yapıdan söz edilmesi çok mümkün görünmemektedir. Fakat Rotonda yapının Arkadius'un evi ve Anastasiane hamamıyla ilişkilendirildiği yayınların varlığına yukarıda değinilmiştir (Müller-Wiener 2001: 240). Rotonda'nın günümüze ulaşan mevcut durumu incelendiğinde, bahsedilen şekilde hamam veya ev özelliği taşıdığı gösterir bir bulguya ulaşamamakla birlikte yapının duvarları ve plansal detayları dikkate alındığında antik dönem ev veya hamam yapılarıyla ilişkilendirilmesinin çok doğru bir yaklaşım olmadığı kanısına varılmaktadır. *Notitia Urbis Constantinopolitanae*'de 5. yüzyıla ilişkin İstanbul'un kent planı ve mevcut yapılarıyla ilgili çok kapsamlı bilgi vermesine rağmen Paganizm ve Musevilikle ilişkili yapılara bilinçli olarak yer verilmediği bilinmektedir (Kutluay 2016: 171-172). Bu durum Rotonda'nın neden gösterilmediğine dair açıklayıcı bir yaklaşım olarak değerlendirilmekle beraber Rotonda yapının Pagan döneme ait bir yapı olabileceği düşüncesini destekleyecek nitelikte bir bakış açısı olarak göz ardı edilmemelidir. Myrelaion Rotondası'nın inşa edildiği dönem ve inşa edildiği dönemdeki işlevine dair yapılacak çalışmalara ışık tutacak önemli bir husus;

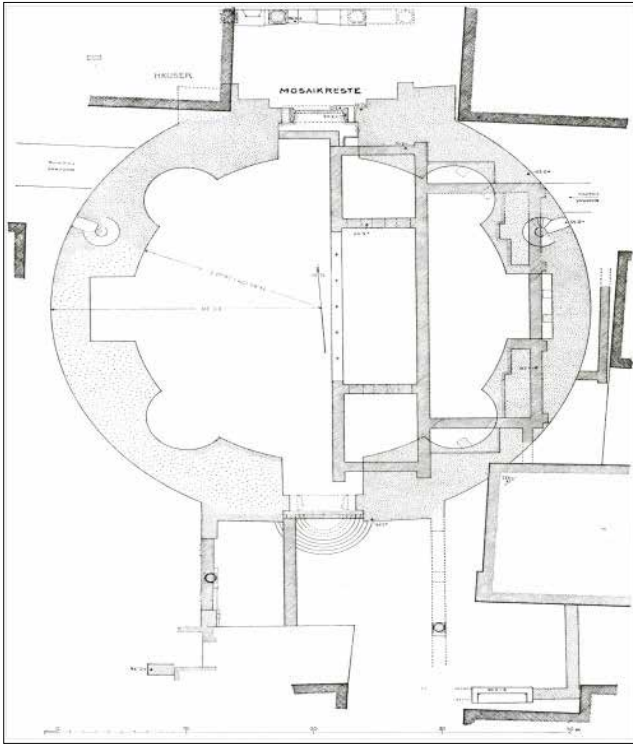
Myrelaion Rotondasıyla plansal, mimari ve niteliksel açıdan benzerlik gösteren yapılarla ilişkilendirilebilecek karşılaştırmalı analizlerdir. Bu bağlamda Rudolf Naumann tarafından Myrelaion Rotondasıyla benzer rotonda yapıların incelendiği çalışma (Naumann 1966: 207) baz alınarak Myrelaion Rotondasıyla plansal ve mimari açıdan benzerlik gösteren başlıca Rotondo yapıların; Pantheon, Galerius Rotondası, Asklepion Zeus Tapınağı, Helena Mausoleum'u, Hadrian Mausoleum'u ve Valerius Romulus Mausoleum'u olduğu değerlendirilmiştir. Bu bağlamda söz konusu yapıların; konum, boyut, inşa tarihi ve inşa edildiği dönemdeki işlevlerine dair tablo oluşturulmuştur (Tablo 1).

Tabloyu incelediğimizde; Rotonda yapıların mezar yapısı (Mausoleum) ve Pagan dönemi tapınağı olarak inşa edilmiş olduğu ve yapıların tamamının MS 2- 4. yüzyıl aralığında inşa edildiği tespitlerine ulaşılmaktadır. Bu tespitler rotondaların inşa edildiği dönemdeki işlevi ve tarihlerine dair karşılaştırmalı bir bakış açısı sunması açısından önemlidir.

MS 10. yüzyıla gelindiğinde, İmparator I. Romanos Lekapenos tarafından Rotonda'nın üzerine bir saray yapısı inşa edildiği ve Rotonda'nın iç kısmına 74 adet sütun yerleştirilip duvarlarının hidrolik sıva ile kaplanarak zeminin yükseltilmesiyle sarnıca dönüştürüldüğü bilinmektedir (Naumann 1966: 206). Yapının üzerine inşa edilen saraya ilişkin kalıntılar 1960'lı yıllarda yapılan kazı çalışmalarında açığa çıkmıştır. Rotonda içinde, saray duvarlarının denk geldiği alanın, duvar ve sütunlarla desteklendiği anlaşılmaktadır. Sonraki dönemde ise sarayın yanına bir kilise inşa edilmiştir. Böylece; saray, sarnıç ve kiliseden oluşan bir kompleks oluşturulmuştur.

⁹ *Notitia Urbis Constantinopolitanae*; yaklaşık MS 420'lerde kaleme alındığı düşünülen Konstantinopolis'i on dört bölgeye (*region*) bölen ve her bir bölgedeki yapıların envanter listesini, görevlilerini, memurlarını, sunan anonim kadim yazılı eserdir.

YAPI	KONUM	İÇ ALAN ÇAPI	TARİH	İŞLEV
Pantheon	Roma	43.50	MS 125-128	Tapınak
Galerius Rotondası	Selanik	24.05	MS 298-311	Tapınak/Mausoleum
Asklepion Zeus Tapınağı	Bergama	23.85	MS 129	Tapınak
Helena Mausoleum	Roma	20.18	MS 326-330	Mausoleum
Valerius Romulus Mausoleum	Roma	33.00	MS 309	Mausoleum
Myrelaion Rotondası	İstanbul	29.60	-	-
Hadrian Mauseleum	Roma	?	MS 130-139	Mausoleum

Tablo 1. Önemli Rotonda Yapılar / *İmportant Rotonda Structures*

Şekil 5: Myrelaion Plan / (Naumann 1966: 201.)

Bu kompleksin sonraki dönemlerde bir manastıra dönüştüğü ifade edilmektedir. Antik kaynaklara bakıldığında da I. Romanos Lekapenos'un evini bir manastıra dönüştürdüğü ve ailesi için bir gömü yeri haline getirdiği ifade edilmektedir (Freely ve Çakmak 2005: 149-150). Myrelaion Kilisesi'nin bodrum katında yer alan mezar odaları bu veriyi doğrulamaktadır (Freely ve Çakmak 2005: 150). 1203 yılında Myrelaion kompleksi büyük bir yangın geçirmiş zarar gören kilise yapısı 1300'lü yıllarda yeniden inşa edilmiştir (Müller-Wiener 2001: 103). 16. yüzyılda Giovanni Andrea Vavasore tarafından yapılan İstanbul

gravüründe “*Coliseo de Spiriti*” olarak isimlendirilen ve üzerinde iki katlı bir yapının yer aldığı dairesel bir yapı görülmektedir (Şek. 2). Bu yapının gösterildiği konumda dikkate alınırca Myrelaion Rotondası ve üzerinde yer alan saray olması muhtemeldir. Bu durum 16. yüzyılda Rotonda'nın üzerinde sarayın ayakta olduğunu destekleyen bir veri olup olmadığı tartışmaya açıktır (Altuğ 2017: 13; Naumann 1966: 215). Naumann, kilisenin camiye dönüştürüldüğü sırada Rotonda üzerinde yer alan saray kalıntılarının yıkılarak cami önünde geniş bir platform oluşturulmuş olabileceğini ifade etmiştir (Naumann 1966: 215).

1500'lü yıllarda Rotonda'nın hemen yanında yer alan Myrelaion Kilisesi'nin Mesih Ali Paşa tarafından camiye dönüştürüldüğü bilinmektedir (Freely ve Çakmak 2005: 151). Bu süreçte saray yapısının ne durumda olduğuna dair net verilere ulaşılamamıştır. 15. yüzyıldan sonraki süreçte Rotonda yapının sarnıç işlevini kaybettiği ve balık pazarı, atölye, küçük hamam ve tulumbacılar deposu olarak kullanıldığı ifade edilmektedir¹⁰. Rotonda'nın batı cephesinde yer alan ve sonradan açıldığı anlaşılan kapı Tulumbacılar kapısı olarak ifade edilmektedir. 1794 yılında Rotonda yapı ve çevresinde büyük bir yangın meydana gelmiştir (Müller-Wiener 2001: 105). 20. yüzyıla gelindiğinde ise 1911 yılında bölgede yine büyük bir yangın meydana gelmiş Myrelaion Rotondası ve Myrelaion Kilisesi bu yangında ciddi zararlar görmüştür (TDV İslam Ansiklopedisi 1992: 250).

¹⁰ 1994 yılında yapılan restorasyon sonrasında yapının giriş kısmına yerleştirilen bilgilendirme panosunda ifade edilmektedir.

Fotoğraf 1: Myrelaion İç Bölüm / *Myrelaion Interior* (Müller Wiener 2001: 242.)

Fotoğraf 2: 1960'lı yıllarda yapılan kazı çalışmaları / *Excavation work at 1960's* (Naumann 1966: 218.)

MYRELAİON ROTONDASI'NIN YAKIN TARİHTEKİ KORUMA SÜRECİ (1930-2000)

Myrelaion Rotondası'nın; yakın tarihimizde özellikle de 1930'lu yıllardan 2000'li yıllara kadar geçen süreçte, kültürel mirasın korunması açısından durumunun ne olduğu, hangi değişimleri geçirdiği, bu tarih aralığında kentle ve kamu ile olan ilişkisinin nasıl şekillendiği konusu önemlidir. İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni arşivinde yer alan 1936 tarihli Ali Saim Ülgen tarafından düzenlenen belgede¹¹; Rotonda'nın bölge halkı tarafından iç kısmının moloz yığınları ile doldurulmakta olduğu, yapının içine girilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Söz konusu belgeye ek fotoğraflar incelendiğinde Rotonda'nın 1930'lu yıllarda içerisine molozların atıldığı atıl bir durumda olduğu görülmektedir (Foto. 3).

¹¹ İstanbul E.E.K.E. Arşivi (Sayı:0014).

Fotoğraf 3: Myrelaion'un İç Görünümü 1930'lu Yıllar / *Myrelaion's Interior at 1930's* (İstanbul E.E.K.E Arşivi (0014))

1950'li yıllara gelindiğinde Rotonda yapının korunmasına yönelik önemli girişimlerin başladığından söz etmek mümkündür. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 2.8.1956 gün ve 532 sayılı kararında: "...Mevzubahis yer (Rotonda'nın üstü) Arkeolojik bir saha olduğundan imar Planında yeşil saha olarak gösterilmiş olmasından aynı zamanda burada yapılacak bir bina Bodrum Camiini de büsbütün kapayabileceği cihetle inşaata izin verilmemesine ittifakla karar verildi"¹² denilerek Rotonda'nın üst kısmına inşaat yapılmasının önüne geçilmiştir. 1960 yılında bir şahıs, Rotonda'nın harap durumda olduğunu belirterek yapıyı tasfiye edip limon deposu olarak kullanmak üzere kiralama talebinde bulunmuştur. Bu talep üzerine Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından konu değerlendirilmiş, 06.03.1960 tarih ve 1307 sayılı karar alınmıştır. Kararda; "...Mesihpaşa Camii yanında Bizans devrine ait bu Mireleon Sarnıcı'nın depo olarak kullanılması uygun görülmediğine, mütehassıs raporunda belirtildiği vechile temizlik ve tanziminin yapılarak ziyarete açılması uygun olacağına karar verildi" denilmiştir¹³. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 22.11.1964 tarih ve 2635 sayılı kararı ile Myrelaion Rotondası korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir¹⁴. Bu üç karar, Rotonda'nın korunmasına yönelik atılan önemli adımlar olarak değerlendirilmelidir. 1965-66 yıllarında, İstanbul Arkeoloji Müzeleri ile Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından Rotonda çevresinde ve üstünde kapsamlı arkeolojik kazı çalışmaları yapılmıştır (Foto. 2). Bu dönemde yapının iç kısmının molozlarla dolu olduğu ve iç kısma yönelik kısıtlı bir bölümde temizlik ve kazı yapılabildiği kısmen de tesviye çalışmalarının yapıldığı anlaşılmaktadır (Naumann 1966: 216).

¹² İ.A.M. Arşivi.

¹³ İ.A.M. Arşivi.

¹⁴ İ.A.M. Arşivi.

1970-1990 yılları arasında geçen süreçte ise Rotonda'nın iç kısmındaki moloz yığınlarının temizlenmediği ve yapının kullanımını mümkün olmayacak şekilde atıl olduğu, üst kısmının ise kısmi yeşil alan şeklinde tasarlanmış parka dönüştürüldüğü dönemin fotoğraflarından anlaşılmaktadır (bkz. Figür 9). 1990'lı yıllardan itibaren Rotonda yapının korunmasına ve belgelenmesine dair önemli girişimlerin yapıldığı bir döneme girilmiştir.

Fotoğraf 4: Myrelaion Rotondası 1980'li yıllar. / *Myrelaion Rotonda at 1980's (İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü Arşivi)*

Fotoğraf 5: Myrelaion Rotondası'nın Çarşı Olarak Kullanım / *The use of Myrelaion Rotonda as a Bazaar (Mustafa Armağan, 2017)*

1992-1994 yıllarında yapıya yönelik kapsamlı fiziki müdahalelere ve restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Söz konusu çalışmalarda; Rotonda'nın iç kısmı moloz yığınlarından temizlenerek zarar gören sütun ve tonozlar onarılmıştır (Foto. 7). Rotonda'nın genel strüktürüne yönelik (zemin, beden duvarları, üst alan, giriş bölümleri, havalandırma, vs.) düzenlemeler içeren kapsamlı restorasyon faaliyetleri yapılmıştır. Yapılan onarımların tamamlanmasının ardından Rotonda'nın iç kısmında sütunların aralarına modern malzemelerle bölmeler

oluşturularak dükkanlar elde edilmiş ve Rotonda çarşı olarak işlevlendirilmiştir (Foto. 5, 6). Üst bölümü ise bir meydan olarak düzenlenmiş, havalandırma sistemleri oluşturulmuş, zemin düzenlemeleri yapılmış ve yapıya üst kısımdan girişin sağlandığı merdivenli giriş alanı oluşturulmuştur (bkz. Figür 15). Rotonda'nın iç kısmının çarşı olarak işlevlendirilmesiyle Rotonda yapı, kent yaşamına dahil edilmeye çalışılmıştır (Foto. 5). Fakat sonraki süreçlerde özellikle 2000'li yıllardan sonra; yapının iç kısmındaki dükkanların projeden farklı şekilde eklentilerle kontrolsüzce yayılım gösterdiği, sarnıcın iç kısmında uygulama projesinde yer alan boş alanların dükkana çevrildiği ve yeni mekânların oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Böylece yapının iç mekan bütünlüğü ve algılanabilirliği zarar görmüş yapının tarihsel dokusuyla uyumsuz bir iç mekan oluşmuştur (Foto. 5, 6). Yapının üst kısmındaki alanın ise baraka şeklindeki mekanların yapılmasıyla deri ticareti yapılan bir yer haline geldiği ve çeşitli muhdeslerin yapıldığı, sonraki yıllarda söz konusu muhdes barakaların bir kısmının ilgili kurumlarca kaldırıldığı anlaşılmaktadır (Naumann 1966: 216).

Fotoğraf 6: Myrelaion Rotondası'nın Çarşı Olarak Kullanımı / *Commercial Use of Myrelaion Rotonda as a Bazaar (Mustafa Armağan, 2017)*

MYRELAİON ROTONDASI'NIN KENTSEL ARKEOLOJİ AÇISINDAN GÜNCEL DURUMU

Myrelaion Rotondası'nın güncel fiziki durumunu çevresel ölçekte ele aldığımızda; yapının olumsuz fiziki etkenlere maruz kalarak algılanmasının ve görünürlüğünün kısıtlandığı, tarihi dokusunun zarar gördüğü tespit edilmiştir. Ayrıca yapının etrafını çevreleyen modern yapılar nedeniyle Roma/Bizans döneminde doğrudan ilişkili olduğu kentin ana ulaşım aksı *Mese* (Ordu Caddesi) ile bağlantısının kesilmiş olduğu görülmektedir. Rotonda'nın kuzeyinde yer alan binalar, Rotonda'nın beden duvarına çok yakın konumda

Fotoğraf 7: Myrelaion Rotondası'nın İç Görünümü / *Myrelaion Rotonda's Interior* (Mustafa Armağan, 2019)

Fotoğraf 9: Myrelaion Rotondası'nın Kuzey ve Batı Bölümünde Yer Alan Merdivenler / *Stairs on the of North and western side of the Myrelaion Rotonda* (Mustafa Armağan, 2019)

Fotoğraf 8: Myrelaion Rotondası'nın Güneyinde Yer Alan Muhdes Yapı Unsurları / *Parasitic Constructions at the South of Myrelaion Rotonda* (Mustafa Armağan, 2019)

Fotoğraf 10: Myrelaion Rotondası'nın Üst Kısmı / *Top of the Myrelaion Rotonda* (Mustafa Armağan, 2019)

inşa edilmiştir. Bu bölümdeki bazı binaların girişleri Rotonda'nın üst alanından uzanan merdivenlerden sağlanmaktadır (Foto. 7-9). Ayrıca bu kısımda Aksaray Caddesi'nden, Rotonda'nın üstüne doğru uzanan geniş bir merdiven yer almaktadır. Benzer bir merdiven de Sait Efendi Sokak ile Rotonda'nın kuzeyinin kesiştiği alanda bulunmaktadır. Aksaray Caddesi ve Sait Efendi Sokağı'nın kesişim hattındaki kot farkı, yol seviyesinden Rotonda'nın üst kısmına ulaşan merdivenlerle aşılacak istenmiştir. Yapının güneyi incelendiğinde; apartman niteliğinde pek çok yapı ile Rotonda'nın çevrelediği ve bu yapılar ile Rotonda arasında bir boşluğun bulunduğu görülmektedir. Fakat belirtilen boşluk derme çatma baraka benzeri tek katlı yapılar ile kaplanmış durumdadır (Foto. 8-10). Rotonda'nın doğusunda ise iş yeri olarak kullanılan bir bina yer almakta olup bina ile Rotonda arasında 1.5-2 metrelik boşluk mevcuttur (Foto. 2). Bina ile Rotonda arasında yer alan boşluk, Sait Efendi Sokak ile Rotonda'nın güneydoğusunda yer alan Mesihpaşa

Cami (Myrelaion Kilisesi) arasında geçiş güzergahı olarak kullanılmaktadır. Rotonda'nın batısında işyeri olarak kullanılan apartmanlar ve Aksaray Caddesi yer almakta olup apartmanlar ile Rotonda arasında 2-3 metre genişlikte bir boşluk mevcuttur. 1992-1994 tarihlerinde yapılan restorasyon çalışması sırasında Rotonda'nın giriş ve çıkışının sağlanması için düzenlenen fakat günümüzde kullanılmayan Tulumbacılar kapısı, bu boşluğa açılmaktadır. Söz konusu kapı günümüzde kullanılmamakta, belirtilen boş alan ise demir parmaklıklar ile kapatılmış olduğundan girilememektedir.

Mevcut durumda Rotonda yapının etrafı modern binalarla çevrilidir. Söz konusu binaların genel itibarıyla ticari fonksiyonunun olduğu; otel, mağaza, depo vb. işlevlere sahip alanlardan oluştuğu gözlemlenmektedir. Belirtilen modern yapılar ile Rotonda arasında özellikle de güney kısımda önemli boşlukların varlığından söz etmek mümkündür. Fakat bu alanların zamanla derme

çatma baraka benzeri yapılar ve demir parmaklık vb. muhdeslerle doldurulduğu, çevre binaların kullanım alanına dönüştüğü görülmektedir. Bu nedenle günümüzde Rotonda yapının çevresinde dolaşmak, beden duvarlarını gözlemlemek büyük oranda mümkün değildir. Rotonda'nın çevresi sosyal doku düzleminde incelendiğinde; 1980-1990'lı yıllara kadar bölgedeki yapıların konut olarak kullanımının ağırlıkta olduğu Rotonda çevresini gösteren fotoğraflardan anlaşılmaktadır (Foto. 8-10). 1990'lı yıllardan günümüze ulaşan süreçte Rotonda çevresinin büyük oranda ticaret alanına dönüştüğü, konut olarak kullanımın yok denecek kadar az olduğu ve demografik bir dönüşüm yaşandığı görülmektedir. Bu dönüşüm Rotonda yapının kent ile ilişkisini doğrudan etkileyen önemli bir faktör olarak belirlemektedir. Günümüzde Rotonda'nın yakın çevresi; İstanbul'un önemli ticaret merkezlerinden biri haline almıştır. Ayrıca bölgenin kent içi raylı ulaşım hatları ve aktarma merkezlerine yakın olması bölgeyi önemli ulaşım merkezlerinden biri haline getirmiştir. Böylece gün içinde insan yoğunluğunun fazla olduğu bölge, akşam saatleriyle birlikte gün içindeki hareketliliğini kaybetmekte ve تنها bir alana dönüşmektedir. Bu durum Rotonda'nın ve yakın çevresinin korunması ve kent yaşamıyla bağlantısının sağlanması doğrultusunda göz önünde bulundurulmalıdır. Daha geniş bir ölçekten baktığımızda aynı durumun Tarihi Yarımada'nın büyük bir bölümü için geçerli olduğunu da söylemek mümkündür.

Kent içerisindeki arkeolojik alanların korunması ve işlevlendirilmesi kentsel planlama ölçeğinde yönetilmesi gereken bir olgudur. Bu bağlamda koruma amaçlı imar planlarının önemi büyüktür. Myrelaion Rotondası ve yakın çevresi; İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.7.1995 tarih ve 6848 sayılı kararı ile belirlenen Kentsel ve Tarihi Sit Alanı sınırları içerisinde kalmaktadır. İstanbul IV Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25.07.2012 tarih ve 788 sayılı kararı ile uygun bulunan 1/1000 Ölçekli (Fatih) Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı'nda; I. Derece Koruma Bölgesi'nde ve Korunması Gerekli Tescilli Arkeolojik ve Tarihi Değeri Olan Anıt Eser Yapılar lejantında gösterilmektedir. Rotonda çevresindeki parseller ise II. Derece Ticaret Alanı olarak belirlenmiş H: 12:50 irtifa olarak Koruma amaçlı imar planına işlenmiştir¹⁵.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Myrelaion Rotondası'nın inşa edildiği döneme ilişkin pek çok kaynakta farklı tarihlendirmelerin yapıldığı ve aynı şekilde Rotonda'nın inşa edildiği dönemdeki işlevine dair de farklı yaklaşımlar olduğu metnin ilgili kısımlarında incelenmiştir. Bu doğrultuda kesin veriler ortaya koyabilmek için daha kapsamlı teknik araştırmaların (arkeolojik kazı, arkeometrik analiz vb.) yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu çalışma kapsamında yapılan incelemeler ve değerlendirmeler ile yapının inşa tarihi ve inşa edildiği dönemdeki işlevine yönelik farklı yaklaşımların olduğu ortaya konulmuş, bu durumun sonraki çalışmalarda göz önünde bulundurulmasına yönelik bir perspektif oluşturulmuştur.

Myrelaion Rotondası inşa edildikten sonraki süreçlerde; saray, sarnıç, manastır, tulumbacılar deposu ve yakın zamanda da çarşı işlevlerine dönüştürülmüştür. Gerek bilimsel yayınlarda gerekse literatürde yapının sarnıç döneminin (MS 10. yüzyıl) ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bu durum Rotonda'nın MS 4-5. yüzyıl gibi erken dönemlere ulaştığı kuvvetli ihtimal olan tarihsel geçmişinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda yapının erken dönemlerine ilişkin kapsamlı çalışmaların yapılması, erken dönem özelliklerinin bilinirliğinin artırılması gerekmektedir. Bu gereklilik İstanbul'un tarihsel topografyası ve arkeolojisi açısından önemlidir.

Kentsel arkeoloji kavramı; güncel yaşamın tarihsel dokuyla iç içe sürdüğü çok katmanlı şehir merkezlerinde açığa çıkan arkeolojik kalıntıları veya mevcut tarihi yapıları kentin güncel yaşantısıyla ilişkilendiren, kentin tarihsel katmanları ile güncel yaşam katmanı arasında bir köprü oluşturmayı amaçlayan bir alt disiplin olarak tanımlanabilir. Tarihi yapı ve kalıntıların kent yaşamına dahil edilmesinde esas olan, yapı ve kalıntıların en üst seviyede korunması ve çevresel ölçekte oluşturulan tarihsel doku bütünlüğünün güçlendirilmesidir.

Myrelaion Rotondası'nın güncel durumunu kentsel arkeoloji açısından ele aldığımızda aşağıdaki sonuçlara ve çözüm önerilerine ulaşılmıştır;

- Yapının fiziki özellikleri ve tarihsel kimliğinin; muhdes yapılar, çevresel bağlamdaki plansız yapılaşma, ruhsatsız yapısal eklentiler vb. nedenlerle zarar gördüğü tespit edilmiştir. Bu etkenler nedeniyle tarihi Rotonda yapının algılanırlığı ve görünürlüğü kısıtlanmaktadır. Yapının çevresinde yer alan niteliksiz yapılar ve muhdes eklentilerin kaldırılarak alanın arındırılması, Rotonda'nın dairesel formunun algılanmasına ve tarihsel kimliğinin görünürlüğünün sağlanmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

¹⁵ Fatih Belediyesi GIS, <https://gis.fatih.bel.tr/webgis/>

- Rotonda'nın kuzey bölümünde, Aksaray Caddesi'nden Sait Efendi Sokak'a ulaşımı sağlayan merdivenler, Rotonda'nın algılanmasını olumsuz etkileyen en önemli unsurlardandır. Söz konusu merdivenlerin geniş hacminin çevre esnaf ve sakinleri mağdur etmeyecek şekilde daraltılması veya tamamen kaldırılması son derece önemli bir kazanım olacak. Rotonda'nın yapı bütünlüğünün algılanmasını kolaylaştıracaktır.
 - Rotonda'nın çevresinde yer alan binalar ile Rotonda arasında kalan alanlarda çeşitli muhdes mekanların oluşturulduğu, bina duvarları ile Rotonda'nın arasında kalan bazı alanların demir parmaklıklarla kapatıldığı gözlemlenmiştir. Bu fiziki olumsuzlukların giderilerek Rotonda'nın etrafının olabildiğince gezilebilecek bir alana dönüştürülmesi ve çevre binaların dış cephe iyileştirmelerinin yapılarak çevresel dokunun niteliğinin iyileştirilmesi gerekmektedir.
 - Rotonda yapının ne şekilde kullanılması gerektiği son derece önemli bir konudur. Bu bağlamda yapının tarihsel önemi ve özel niteliği dikkate alınarak yapının fiziki durumunu olumsuz yönde etkilemeyecek bir işlevlendirmenin yapılması gerekmektedir. 1994 yılında çarşı olarak düzenlenen Rotonda'nın günümüze ulaşan süreçte bu kullanımdan olumsuz etkilendiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle yapının ticaret mekanı olarak işlevlendirilmesinin, yapının tarihsel ve fiziki nitelikleri göz önüne alındığında, yerinde bir uygulama olmadığı kanısına varılmıştır. Myrelaion Rotondası tarihsel kimliği ve görsel niteliği ile İstanbul'un en önemli yapılarından biridir. Bu özellikler dikkate alındığında Yerebatan Sarnıcı, Şerefiye Sarnıcı gibi örneklerde olduğu gibi başlı başına önemli bir ziyaret mekanı olarak düzenlenmesi yerinde olacaktır. Ayrıca yapının iç mekanının; eğitim faaliyetleri, sergi ve sanatsal etkinlikler için kullanılmasına imkan sağlayacak şekilde düzenlenmesi bölgenin kültürel dokusuna ve yapının tarihi kimliğine uygun bir kullanım şekli olacaktır.
 - Rotonda'nın çevresel iyileştirmesinin sağlanmasının önemi kadar yapıya yakın çevresi ölçeğinde ulaşımın planlanması ve yönetilmesi da son derece önemlidir. Günümüzde biri üst kısımdan olmak üzere yapının üç farklı girişi vardır. Bu girişlerin çevre ile olan ilişkisi değerlendirilerek kullanımlarının yeniden planlanması gerekmektedir. Sonradan açılan ve yapı strüktürüne zarar verme ihtimali olan girişlerin restorasyon projesi kapsamında uygun yöntemlerle kapatılması gerekmektedir. Rotonda'nın etrafındaki muhdes, ruhsatsız yapıların kaldırılması ve çevresel iyileştirmenin yapılmasından sonra yapıya ulaşımın sağlanacağı üç güzergah mevcuttur. Bunlardan biri Sait Efendi Sokak doğrultusu, bir diğeri Aksaray Caddesi bölgesi, üçüncüsü ise Mesihpaşa Caddesi'dir.
 - Kent içerisindeki arkeolojik alanların korunması ve yönetilmesi kentin kültürel, sosyolojik, demografik, vb. güncel durumlarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda Myrelaion Rotondası çevresel ölçekte değerlendirilerek bir koruma ve yönetim programı oluşturulmalıdır. Ayrıca Myrelaion Rotondası'nın kentin sosyal ve kültür hayatıyla ilişkisinin kurgulanması gerekmektedir. Bu doğrultuda kısa ve uzun vadeli planlamalar yapılmalı, daha geniş perspektiften bakıldığında bu planlamaların aynı zamanda Tarihi Yarımada'nın tamamına yayılması gerekmektedir.
 - Myrelaion Rotondası'nın günümüzde bilinirliğinin oldukça az olduğu, kentin önemli tarihi turizm merkezlerine yakın konumuna rağmen turistik bir güzergah olarak algılanmadığı görülmektedir. Bu bağlamda Myrelaion Rotondası'nın bilinirliğinin artırılarak yukarıda bahsedilen fiziksel ve çevresel iyileştirmelerin yapılmasıyla önemli bir cazibe merkezine dönüşmesi sağlanmalıdır.
- Myrelaion Rotondası İstanbul'un kadim tarihinin önemli bir parçası olmakla beraber, antik çağlardan günümüze ulaşan bir zaman köprüsü, kent kimliğinin eşsiz bir parçasıdır. Bu önemli kültür varlığının yakın tarihe kadar hak ettiği değeri görmediği aşikardır. Myrelaion Rotondası'nın tarihsel kimliğinin erken dönemleriyle birlikte farklı ortamlarda en doğru şekilde tanımlanması, yapının tarihsel niteliği ve önemine uygun restorasyon çalışmalarının titizlikle yapılması gerekmektedir. Rotonda'nın kent yaşamına dahil edilmesi ve korunmasının sağlanması açısından ise yapının ne şekilde işlevlendirileceği son derece önemlidir. Bu doğrultuda gerekli adımların en kısa zamanda hassasiyetle atılarak Myrelaion Rotondası'nın İstanbul'un tarihsel kent dokusunda hak ettiği yere kavuşması sağlanmalıdır. Myrelaion Rotondası gibi kent içindeki arkeolojik alanlar, yaşayan modern kentin tarihsel kimliğini güçlendiren en önemli unsurlardandır. Bu alanlar kent sakinlerinin ve turistlerin kentin tarihsel geçmişi ve kültürüyle bağ kurmasını sağlayan somut merkezlerdir.

KAYNAKÇA

- ALTUĞ, K., 2017, "Myrelaion Rotundası", *Toplumsal Tarih*, 280, İstanbul, s. 12-16.
- AKARCA, A., 1998, **Şehir ve Savunması**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- AYDENİZ, N., E., 2009, "Kent Arkeolojisi Kavramının Dünyadaki Gelişimi ve Türkiye'deki Yansımaları" *Journal of Yaşar University*, 4(16), s. 2501-2523.
- AYDOĞDU, Y., 2011, **Kentsel Arkeoloji Koruma Alanlarının Yönetimi İstanbul Yenikapı Örneği**, Yıldız Teknik Üniversitesi fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, (Erişim: YÖK Ulusal Tez Merkezi, Tez No:297022.)
- BAŞGELEN, N., 2016, **İstanbul'da Marmaray-Metro Kazılarının Kent Arkeolojisine Katkıları**, Arkeopera, İstanbul.
- BAŞGELEN, N., 2007, **İstanbul Tarihi Yarımada ve Arkeoloji 1860-1960**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- BELGE, B., 2004, "Çok Katmanlı tarihi Kent Merkezlerinin Yönetimi; Kentsel Arkeoloji ve Planlama", *TMMOB Şehir Plan-cıları Odası Planlama Dergisi*, 4, s. 48-56.
- SALTUK, S., 1993, *Arkeoloji Sözlüğü*, İnkılap, İstanbul.
- SARFATIJ, H., MELLİ, P., 1999, "Archaeology and The Town", **Reporton the Situation of Urban Archaeology in Europe**, p. 13-29, Council Of Europe Publishing, Germany.
- FREELY, J., ÇAKMAK, A.S., 2005, **İstanbul'un Bizans Anıtları**, Çev. Gülru Tanman, YKY, İstanbul.
- FRENCH, D., 1966, "Recent Archaeological Research In Turkey- Myrelaion (İstanbul)", *Anatolian Studies*, 16, p. 26-53.
- FRENCH, D., 1967, "Recent Archaeological Research In Turkey- Myrelaion (İstanbul)", *Anatolian Studies*, 17, p. 30-31.
- GÖKÇAY, M., 2007, "İstanbul Kent Arkeolojisi" *Mimarist* 7, 24, Haziran, s. 89-93.
- KIZILTAN, Z., 2014, **Marmaray-Metro Projesi Kurtarma Kazıları: Yenikapı Sirkeci ve Üsküdar İstasyonları Arkeoloji Çalışmaları ve İstanbul'un Sekiz Bin Yılı**, Gama Holding, Ankara, s. 54-83.
- KUTLUAY, A., 2016, **Constantinople in the Early Fifth Century: The Notitia Urbis Constantinopolitanae, Daily Life, and an Archaeological Perspective**, Koç Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- MÜLLER-WIENER, W., 2001, **İstanbul'un Tarihi Topografyası**, YKY, İstanbul.
- NAUMANN, R., 1966, "Bodrum Camii (Myrelaion) Kazısı", **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı**, 13-14, İstanbul, s. 64-67.
- NAUMANN, R., 1966, "Der antike Rundbau beim Myrelaion un der Palast Romanos I Lekapenos", **İstanbul Mittelungen**, 16, DAİ, p. 199-216.
- NIEWÖHNER, P. 2010, "Der frühbyzantinische Rundbau beim Myrelaion in Kostantinopel Kapitelle, Mosaiken und Ziegelstempel", **İstanbul Mittelungen**, 60, DAİ, p. 411-459.
- ORTAYLI, İ., 1994, "Langa": **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 5, s. 195-196.
- RAYMOND, J., 1968, "Janin Notes d'Histoire et de topographie. In: Revue des études byzantines", **Tome**, 26, p. 171-184.
- RAYMOND, J., 1939, "La topographie de Constantinople byzantine Etudes et decouvertes (1918-1938) In: Échos d'Orient" **Tome**, 38, p. 118-150.
- STRZYGOWSKI J., FORCHHEIMER P., 1893, **Byzantinischen Wasserbehälter von Konstantinopel. Beiträge zur Geschichte der Byzantinischen Baukunst und zur Topographie von Konstantinopel**, Druck und Verlag der Mechitharisten-Congregation, Wien.

MYRELAION ROTONDASI'NIN TARİHİ VE GÜNCEL DURUMUNUN KENTSEL ARKEOLOJİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

TDV İSLAM ANSİKLOPEDİSİ 1992,
“*Bodrum Cami*” C. 6, İstanbul, s. 250.

TUNA, N., 2000,
“*Kentsel Arkeoloji Üzerine*”, *Arkeoloji ve Arkeologlar*
Derneği Dergisi İdol, 7, s. 7-13.

WULZINGER, K. 1925
**Byzantinische Baudenkmäler zu Konstantinopel : auf
der Seraispitze, die Nea, das Tekfur-Serai und das
Zisternen Problem**, Heinz Lafaire, Hannover.